

Nováček, Miroslav

Ekonomie v Babyloně

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1968, vol. 17, iss. G12, pp. 151-154

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111518>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

chytit a popsat napětí, které vznikalo uvnitř NF v souvislosti s třibením názorů na další perspektivy revoluce. Opat zároveň ukazuje na růst pravicových tendencí v NF, na to, jak a proč dochází např. k pokusu o založení agrární strany, sociálně demokratické strany na Slovensku apod. Na Slovensku tyto tendence oživují i snahy katolických kruhů po založení své strany, která měla být v podstatě zaměřena proti režimu lidové demokracie. Nakonec tyto tendence vedly k ústupku vedení Demokratické strany katolickým a luďáckým exponentům. V této souvislosti by bylo dobré více rozebrat a zhodnotit, nestačí zde jen odkaz na nedostatek faktů, do jaké míry ovlivnilo uzavření dohody (vedení DS s luďáky) odmítnutí návrhu DS o společném postupu při volbách 1946 slovenskými komunisty.

Závěrečnou část práce věnoval Opat názorům na cestu Československa k socialismu. Zůstal tu však podstatě problému hodně dlužen, zvláště pak z hlediska postizení teorie. Při autorově popisu charakteristických rysů československé cesty k socialismu zcela dominuje fakt realizace dalekosáhlých přeměn sociálně ekonomické struktury demokratickou cestou. Složitost našeho postupu k socialismu spočívala v tom, že program výstavby republiky byl uskutečňován všemi složkami NF včetně demokratické buržoasie. Idea a praxe československé cesty k socialismu byla spjata s tendencí obnovy československého hospodářství.

Autor si všímá i otázek specifické cesty k socialismu; v tom navazuje ostatně na četné historické práce, které jsou v poslední době v jednotlivých socialistických zemích publikovány. Možnost odlišného vývoje socialismu v Československu od tzv. sovětské cesty, o čemž K. Gottwald mluvil zejména v druhé polovině roku 1946, je ovlivněna podle autora nejen diskusemi Gottwalda se Stalinem, ale především tvůrčím hledáním cest ve vedení KSC.

Závěrem dodejme, že by bylo třeba v této pasáži více zdůraznit a rozvést závislost představy tzv. pokojné cesty k socialismu na jednotě všech socialistických sil. Rovněž by bylo zajímavé pokusit se popsat proces třibení názorů a diferenciaci vztahu komunistů k pokojné cestě v samostatných řadách KSČ. Jako jeden ze základních kamenů specifické cesty je zřejmě otázka přístupu k neproletářským vrstvám měst a venkova, což bohužel autor ve své práci při objasňování naší specifické cesty poněkud nebral v úvahu. Snad by bylo i vhodným a potřebným vyvrcholením práce vřazení únorových událostí 1948 do kontextu pokojného vývoje revoluce.

Můžeme nicméně konstatovat, že práce je přínosem k podrobnějšímu pochopení revolučních let 1945–1948. Zvláštního ocenění zasluží zejména podrobné vylíčení poměrů v jednotlivých politických stranách NF, včetně jejich poměru k rozvíjející se národné demokratické revoluci. Publikace může dobře sloužit zvláště širšímu okruhu zájemců o naše nejnovější dějiny.

Miloslav Dočkal

Ekonomie v Babyloně

Problémům ekonomické teorie a výuky politické ekonomie na našich vysokých školách se věnovalo shromáždění ekonomů, které se uskutečnilo ve dnech 24. 1. až 27. 1. 1967 v Babyloně u Domažlic. Celostátní soustředění vysokoškolských učitelů politické ekonomie zorganizoval Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy v Praze a v úvodním slově doc. Mervarta z oddělení politické ekonomie UML byla připomenuta nejen dosavadní tradice těchto soustředění, ale především specifikována činnost, kterou rozvíjí ústav na pomoc učitelům a výuce politické ekonomie (postgraduální kursy, semináře, osnovy kursu PE a v poslední době dosti intenzivní ediční činnost).

Úvodní referáty i diskuse k nim plně charakterizovaly současný stav naší ekonomické teorie, která prochází dosti bouřlivým vývojem a lze u ní vystopovat snahu zvládnout v krátké době všechny problémy, které si marxistická ekonomická teorie v minulém období nekladla. Rychlý a bouřlivý vývoj teorie absorbující mnoho nových poznatků o ekonomickém růstu, postavení a úloze subjektu v ekonomickém procesu, vlivu institucí na život společnosti aj. se nesporně odráží v diskusích o koncepci výuky politické ekonomie a v neposlední řadě v nových učebnicích a skriptech politické ekonomie.

Referát *doc. J. Chlumského* (VŠP ÚV KSČ) k otázkám koncepce výuky, vycházel z dosavadního pojetí kursu politické ekonomie, v jehož základě byla struktura Marxova Kapitálu, a který byl vnitřně sladěným systémem. Vývoj soudobé ekonomiky však ukázal, že k tomuto jádru je nutno postupně připojovat další témata, která jsou vysvětlována z jiných poloh, ale prakticky stejnými nástroji jako kapitalismus XIX. století. Ještě větší problémy najdeme v koncepci politické ekonomie socialismu: vychází ze struktury Kapitálu a snaží se přizpůsobit nekonzistentní obsah politické ekonomie socialismu vnitřně skloubenému pojetí Marxova kapitalismu.

Snaha po přizpůsobení zabraňovala přesnější formulaci problémů; např. v diskusích o zbožní výrobě za socialismu, o společenském charakteru práce aj., dnes vlastně tytéž otázky řešíme vztahem plánu a trhu. Aktuální problémy soudobého kapitalismu i socialismu vedly k situaci, že k základní kostře politické ekonomie byly připojovány nové otázky a tato snaha velmi živě připomíná vánoční stromček, který chceme co nejbohatěji vyzdobit. V dalším vývoji vzniká myšlenka „vytknout před závorku“ do obecné části problémy společné oběma společensko-ekonomickým formacím. Svět s jeho nekonečným množstvím nejrůznějších prvků, jevů a vztahů však nemůžeme s univerzálními teoretickými nástroji zvládnout. Zdá se, že ke sledování jednotlivých aktuálních problémů musíme zavádět různé teoretické systémy, které však nebudou vzájemně převoditelné. Vzdát se pokusů o syntetický, vše vysvětlující teoretický model soudobé ekonomiky, umožní pružnou a včasnou reakci na aktuální otázky. Vhodnou formou by mohl být postup používaný v teorii systémů, soustřeďující pozornost na tři oblasti: na cíle ekonomického rozvoje, na řízení procesů a na změny struktury daného systému.

Cíle ekonomického rozvoje jsme schematicky vyjadřovali lapidárním konstatováním: kapitalismus—zisk, socialismu—uspokojování potřeb. Uspokojování potřeb je však cílem každé výroby. Odlišné cíle najdeme však u podniků a ve společnosti, a nejsou-li dostatečné zdroje, pak vzniká otázka preferencí, totiž jaká má být vlastně preferenční stupnice, nebo existuje jen jedna, nebo několik stupnic v různých sociálních skupinách apod. Neexistuje-li objektivní rozlišovací kritérium, potom např. direktivní plánování se dostává do rozporu se zájmy některých nebo dokonce všech sociálních skupin. Proto otázku vztahu plánu a trhu nelze řešit izolovaně od otázky cíle ekonomického rozvoje, a v závislosti na nich se budou také lišit od sebe plánovací nástroje.

Řízení reprodukčního procesu zahrnuje v sobě celou řadu procesů (proporce, stabilitu systému aj.). Marxova schémata odrážejí problém realizace produktu, ale pro teorii ekonomického růstu potřebujeme další nástroje. Příkladem může být *Feldmanův* přístup, který do svého modelu zavádí nový prvek, tj. růst spojuje s množstvím kapitálu a s jeho efektivností. Tím však „ani v nejmenším“ nereviduje Marxova schémata; vychází z nich sice, ale jeho řešení je adekvátní při řešení skutečných aktuálních problémů. Při řízení nejde jen o proporce, i když jsou dnes jednou ze základních otázek růstu inovace, rozpracované *J. Schumpeterem*.

Přejmout uvedený přístup znamená vzít na sebe značně náročný úkol: seznámit se s problémy, zvládnout jejich řešení, překonat teoretické koncepce, hledající všeobecně platné podstaty.

O cílech výuky politické ekonomie (*doc. Janiš, ČVUT*) se mluví stále a především se zdůrazňuje potřeba zajistit politicko-výchovné působení na posluchače, poskytnout jim jisté poučení o technicko-bilančních vazbách v národním hospodářství s cílem zvýšit jejich odbornost. Takové vymezení je však příliš vágní, cíl výuky musí být formulován zcela konkrétně, a máme-li mluvit o efektivní výuce, musíme jasně formulovat cíl, k němuž chceme dospět a na jeho základě pak zvolit z ekonomické reality problémy, které jsou z hlediska cíle nejzávažnější, a jim pak přizpůsobit výklad. Dosud jsme se zaměřovali na odhalování podstaty, ekonomickou realitu jsme redukovali na několik klíčových pojmů a ostatní jsme víceméně považovali za povrchové jevy. Pochopení dynamiky vývoje spočívalo na zvládnutí hlubinných jevů, kdežto členité uchopení povrchu procesů ve své extrémní podobě odpovídalo idealistické víře. Neuvědomovali jsme si, že tzv. jevové formy jsou vlastně objektivní realitou, v níž lidé žijí a pracují. Mlčky jsme vycházeli z předpokladu, že každá změna ve společnosti je determinována soustavou ekonomických faktorů a takový „ekonomický determinismus“ podceňuje úlohu lidského subjektu, člověk se úplně ztrácí v několika ekonomických kategoriích, i když ve skutečnosti každá eko-

nomická realita je výsledkem lidského rozhodování, které ovlivňují i aspekty mimo-ekonomické, tedy chceme-li provést analýzu cílových kritérií, musíme sociologizovat politickou ekonomii.

V následující velmi bohaté a živé diskusi, v níž vystoupili mj. *doc. Hába* (UK), *doc. Urban* (KU), *doc. Smetana* (ČVUT), se okruh zájmu soustředil především k samotnému pojetí předmětu politické ekonomie, k rozlišení metody výzkumu a metody výuky, resp. odlišného přístupu k teorii a výchově posluchačů.

Diferencovaný přístup k cílům výuky politické ekonomie se odráží ve skriptech a učebnicích, které vyšly v průběhu minulého roku. Lze zatím souhrnně konstatovat, že znamenají výrazný posun kupředu svým pojetím, obsahem i uspořádáním, a ve srovnání s předchozími učebními pomůckami mají jednu dobrou vlastnost, že totiž nutí čtenáře přemýšlet a neodsuzují ho do role neúčastného diváka svými jednoznačnými předpisy a zákony. O koncepcích učebnic a zaměřeních autorských kolektivů hovořil *Ing. O. Kýn* (KU, Populární učebnice PE a vysokoškolská učebnice PE socialismu), *doc. Ing. Vaner* (ČVUT, PE socialismu — skripta elektrotechnické fakulty ČVUT). *Ing. M. Plachký* (ČVUT) upozornil na specifičnost výuky u techniků a seznamil účastníky semináře s koncepcí tzv. „integrovaného“ kursu politické ekonomie na stavební fakultě ČVUT. Koncepce opouští historický přístup a zaměřuje se především na teorie růstu a problémy fungování ekonomiky. Do této skupiny patřil i referát *prof. P. Hrubého* (VŠE Praha) o možnostech začlenění teorii růstu do výuky politické ekonomie socialismu, přičemž pochopení a zvládnutí teorii růstu pokládá za nezbytnou součást vzdělání ekonomů. Součástí jeho referátu bylo hodnocení dostupné odborné literatury o modelech růstu.

Třetí oblastí, na kterou se soustředil zájem ekonomů, byly otázky vztahu plánu a trhu, fungování trhu a problémy tržního mechanismu. Charakteristiku plánu a trhu v soudobém kapitalismu ukázal ve svém referátě *doc. D. Fišer* (VÚNP). Ve vyspělé ekonomice socialistické i kapitalistické nacházíme řadu styčných ploch, které se vytvářejí v podmínkách tržní ekonomiky. Ve vyspělých kapitalistických zemích se dospělo k poznání, že samotný trh, tržní mechanismus, selhává, špatně funguje a především nezajišťuje ekonomický růst. S růstem úlohy státu v ekonomice se postupně dospívá od nekoordinovaných a krátkodobých zásahů k zásahům, ovlivňujícím růst, jeho rovnovážnost, hlavní agregátní proporce, oblastní proporcionalitu aj. Trh ve smyslu organizovaného trhu, jehož účastníci jsou velké korporace v oligopolním postavení, a jejich protiváhou velké instituce, jako odbory, spotřebitelská družstva atd., je doplňován plánem, přičemž plánování ve vztahu k tržnímu mechanismu si můžeme charakterizovat jako doplněk (poskytuje informace, které nelze z trhu očekávat), korektor (koriguje negativní důsledky trhu ze sociálního hlediska — korekce ex post) a usměrňovatel vývoje (korekce ex ante).

Náš problém spočívá především v tom, že z druhé strany jsme dospěli k poznání nedostatečné schopnosti plánu usměrňovat vývoj ekonomiky z centra v podmínkách administrativně direktivního řízení, které deformuje nebo dokonce podlamuje působení trhu.

V současné době máme, kromě Jugoslávie (o jugoslávském plánu a trhu informoval shromáždění *Ing. Husár* z VŠE Bratislava), reálně fungující a skloubený tržní mechanismus a plánování ve vyspělých kapitalistických zemích zvláště ve Francii, která nám může být v mnoha směrech poučením v otázkách plánování.

Problémy tržního mechanismu v soudobé ekonomice byly předmětem výkladu *Ing. O. Kýna*, který vyšel z centralistického modelu, ukázal jeho přednosti a rozebíral nedostatky. Těžiště referátu soustředil na otázky preferencí spotřebitele, problém ekonomické kalkulace v socialistickém hospodářství, naznačil konstituování ceny (resp. hodnoty) podle pracovní teorie hodnoty a marginalismu, přičemž poukázal na fakt, že oba postupy nejsou v principiálním rozporu a vedou v podstatě ke stejným závěrům.

Babylónské soustředění ekonomů čs. vysokých škol ukázalo naléhavou potřebu klást si v oblasti teorie otázky, které se mnohdy zdají zcela jasné, často až triviální; tento postup nás občas přivádí do nepříjemné situace tím, že nejsme schopni dát spolehlivou, vyčerpávající nebo jednoznačnou odpověď. Tuto skutečnost také potvrdila diskuse svým množstvím názorů na základní kategorie ekonomické teorie. Pokud někdo očekával univerzální odpovědi na teoretické otázky nebo jednoznačnou strukturu kursu politické ekonomie, byl jistě zklamán, ale na druhé straně, i když se nedověděl nic převratného, mohl každý sám u sebe konfrontovat své názory

s jinými, srovnat myšlenkové postupy jiných s vlastními úvahami o teorii i výuce. A to je pravděpodobně, kromě nových osobních kontaktů, hlavní přínos celostátního semináře ekonomů.

Miroslav Nováček

PROFESOR JUDr. JAROSLAV BLAŽKE

(1910—1966)

Dne 3. srpna 1966 podlehl těžké chorobě universitní profesor JUDr. Jaroslav Blažke, jehož vynikající osobnost byla známá nejen mezi pracovníky společenských věd, ale rovněž v širším kulturním a politickém životě naší země.

S brněnskou universitou byl profesor Blažke spjat velmi úzkými pracovními svazky. Vždyť již v letech 1929—1934 studoval na její právnické fakultě a byl zde jako student činný též politicky na marxistické leviči; v posledním ročníku svého právnického studia byl zvolen předsedou Komunistické studentské frakce. Znovu se vrátil na universitu po osvobození, tentokrát jako vysokoškolský profesor právnické fakulty v letech 1948—1950. V těchto letech přednášel profesor Blažke také na brněnské Vysoké škole sociální v oboru právních a politických věd. Konečně třetí fáze činnosti profesora Blažkeho na naší universitě spadá do let 1960—1966, kdy spolupracoval s universitními pracovišti filosofie a sociologie a zastával funkce ve vedení brněnské odbočky Jednoty filosofické a Sociologické společnosti.

Jako vědecký a pedagogický pracovník byl profesor Blažke především činný v oboru právní teorie a její společenské aplikace na různé úseky práce. Z jeho publikační činnosti v tomto směru je nutno jmenovat především jeho Komentář k zákonu o právu rodinném (1950), studii Majetkové právo manželské (1953), učební text Právní nauky pro posluchače vysokých škol zemědělských (1955), studii Právní, bezpečnostní a technické normy (1958), Komentář k zákonu o technické normalizaci (1959) a především jeho nejvýznamnější spis Obecná teorie technické normalizace (1958).

Ve všech těchto rozsáhlých studiích a v desítkách dalších menších teoretických prací, statí a článků se jasně projevuje zásadní snaha profesora Blažkeho o stabilizaci právního řádu socialistického státu v různých významných sférách jeho působnosti. Profesor Blažke vycházel ve své teoretické koncepci právního řádu socialistické společnosti z marxistické sociální teorie. Tu chápal nikoli jako souhrn definitivního poznání, nýbrž jako vědecké koncepční východisko, jehož konkrétní rozpracování pro danou historickou situaci je nutno konfrontovat s vždy novou sociální zkušeností.

Profesor Blažke stále usiloval, aby právní normy, zákony a předpisy vyjadřovaly živé potřeby socialistické společnosti a socialistického státu. Proto požadoval širší sociologickou analýzu objektů a situací, k nimž se právní normy vztahují. Na druhé straně však stejně kategoricky usiloval o stabilizaci právních vztahů a poměrů a zdůrazňoval ve svých spisech i přednáškách, že socialistická právní jistota je základem předpokladem správného fungování společenského systému v naší zemi. Tato svá stanoviska obhajoval a analyzoval jak ve svých vysokoškolských přednáškách a extenzích, tak zejména při příležitosti výkladů o novém pracovním právu, na jehož vytváření a kodifikaci se významně podílel osobně.

V posledních letech svého působení se profesor Blažke věnoval širšímu společenskému problému právního, sociálního a ekonomického významu technické normalizace. Razil na domácích vědeckých symposiích i při svých zahraničních pobytech v Německé demokratické republice a v Polsku zásadu, že technická norma musí být i závaznou normou právní. V této tezi, jež byla široce uznána a stala se východiskem pro další rozvoj technické normalizace u nás i v NDR, profesor Blažke spatřoval primární sociální záruku, že bude zamezeno zbytečnému tříštění ekono-